

УДК 378.6.091.3:7] (477-25)НАОМА

**ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН У МАЙСТЕРНІ
МОНУМЕНТАЛЬНОГО ЖИВОПІСУ УАМ (1920–1930-х рр.)**

заслужений діяч мистецтв України, професор, Пилипенко І. Я.

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Україна, Київ

Педагогічна діяльність професорів майстерні монументального живопису Української академії мистецтва (НАОМА) перших двох десятиліть її існування. Окреслюється проблема впливу реформ, що їх зазнав навчальний заклад, на підготовку живописців-монументалістів. Аналізуються системи викладання фахових дисциплін на прикладі індивідуальних методик М. Бойчука, Л. Крамаренка, А. Тарана, М. Рокицького. Вивчення педагогічного досвіду найменш дослідженого періоду в житті академії здійснено з метою отримання цілісної історичної картини підготовки художників монументальної спеціалізації, а також використання його в сучасній педагогічній практиці.

Ключові слова: майстерня монументального живопису, фахові дисципліни, викладання, рисунок, живопис, композиція.

Пилипенко И. Я. Преподавание профессиональных дисциплин в мастерской монументальной живописи УАИ (1920–1930-х гг.) / Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры, Украина, Киев

Педагогическая деятельность профессоров мастерской монументальной живописи Украинской академии искусства (НАИИА) в первые два десятилетия ее существования. Очерчена проблема влияния реформ, которые коснулись учебного заведения, на подготовку живописцев-монументалистов. Анализируется система преподавания профильных дисциплин на примере индивидуальных методик М. Бойчука, Л. Крамаренко, А. Тарана, Н. Рокицкого. Изучение педагогического опыта наименее

изученного периода в жизни академии с целью получения целостной исторической картины подготовки художников монументальной специализации, а также дальнейшего его использования в современной педагогической практике.

Ключевые слова: мастерская монументальной живописи, профессиональные дисциплины, преподавание, рисунок, живопись, композиция.

Pylypenko I. J. Professional disciplines teaching in the monumental painting workshop of the Ukrainian academy of arts (1920th–1930th) / National academy of the fine arts and architecture, Ukraine, Kiev

This article describes pedagogical activity of professors of monumental painting workshop of the Ukrainian academy of arts (NAFAA). Author outlined reforms impact on the monumental painter's education. Analysis of the educational system of professional subjects on the example of individual methodic of M. Boychuk, L. Kramarenko, A. Taran, M. Rokitskiy. Observing of pedagogical experience of the most undescribed period in the academy's life with purpose to receive a full picture of the history of monumental painter's education, and using this experience in modern pedagogical practice.

Key words: workshop of the monumental painting, professional subjects, teaching, drawing, painting, composition.

Вступ. Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, заснована в грудні 1917 р. як Українська академія мистецтва – найстаріший вищий навчальний заклад України, що здійснює підготовку фахівців в галузі мистецтва. Ретроспективний аналіз навчання в окремих академічних майстернях дає можливість отримати цілісну картину історії існування монументального відділення, підводить до осмислення педагогічної системи викладання в перші десятиліття існування вузу. Це завдання виглядає актуальним з огляду на те, що діяльність різних професорів УАМ висвітлена

вкрай неоднорідно. Період 1920–1930-х рр., історія заснування і реформування академії знаходили відображення в спеціальній літературі (І. Врона, О. Кашуба-Вольвач, О. Ковальчук, М. Криволапов, Т. Паньок, Л. Прибега, А. Чебикін, Р. Шмагало та ін.). Зазначені автори стисло розглядають становлення майстерні монументального живопису, побіжно торкаються проблеми становлення художньо-педагогічної системи в ній. Більшість дослідників зосереджують увагу на особистості М. Бойчука (Я. Кравченко, М. Криволапов, А. Сидоренко, С. Сліпко-Москальців, Л. Соколюк та ін.), тоді як педагогічний досвід професорів Л. Крамаренка, М. Рокицького, А. Тарана, які також викладали фахові дисципліни в академії, залишається на сьогодні маловивченим. Останнім часом до наукового обігу активно вводиться мемуарна спадщина (С. Григор'єв, В. Овчинніков, О. Павленко, В. Седляр), що містить безпосередні свідчення учасників подій і дозволяє розглянути педагогічну систему, впроваджену художниками в майстернях монументального живопису.

Отже, враховуючи нерівномірність висвітлення діяльності різних професорів вузу, необхідно здійснити всебічний аналіз їхнього педагогічного досвіду для отримання цілісної історичної картини підготовки художників-монументалістів.

Метою роботи є визначення головних засад, орієнтації та методики викладання фахових дисциплін в майстернях монументального живопису УАМ 1920–1930-х років з огляду на підготовку мистецьких кадрів сьогодні. Відповідно поставлено конкретні завдання: проаналізувати педагогічну діяльність М. Бойчука, Л. Крамаренка, А. Тарана, М. Рокицького, визначити особливості методики викладання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська академія мистецтва – перший в Україні вищий навчальний заклад академічного типу – заснована в час, коли на зміну усталеним традиціям прийшли нові форми суспільного життя. Її становлення проходило в напружених пошуках нової

методики викладання профільюючих дисциплін, у протиборстві між професорами, що різнилися «за своїми творчими платформами та педагогічною системою», в період гострої боротьби між реалістами і новаторами [1, с. 14]. Напрацювання досвіду мистецької освіти в перші десятиліття життя академії відбувалося вкрай інтенсивно, адже у вузі зібралися представники різних шкіл, стилів і напрямків. Відомо, що фахові дисципліни викладали безпосередньо керівники майстерень, застосовуючи колективний метод навчання, маючи можливість постійно корегувати освітній процес [2; 3]. Дисципліни з теорії кольору, технології матеріалів професори пов'язували із завданнями з живопису, рисунка, композиції під час засвоєння особливостей різних технік живопису (акварель, клейові фарби, темпера, олія) та монументального живопису (фреска, мозаїка). На старшому курсі студенти були готові до виконання самостійної дипломної роботи, долучаючись до практики виконання монументальних розписів, до створення різноманітних агітаційно-масових об'єктів. Перші два роки навчання молоді митці проходили формально-технічні дисципліни, що виховували вміння узагальнювати форму, експериментувати з кольором, не вдаватись до натуралізму, а це, в свою чергу, відкривало широкий спектр творчих можливостей [2].

Впродовж 1920–1930-х рр. УАМ пододала безліч реорганізаційних заходів: неодноразово змінювались назви навчального закладу, його структура, спеціальності, навчальні плани, завдання, методики викладання. Історико-політична складова суттєво впливала на становлення художньо-педагогічної системи у вузі, на формування концепції розвитку українського мистецтва, що розроблено в мистецтвознавчій літературі [1].

Реформи 1922 р. та 1934 р. докорінно змінили систему навчального процесу. Остання сприяла відродженню академічних традицій, що зробило станкові форми образотворчого мистецтва пріоритетними в різних галузях і фактично ліквідувала майстерні монументального [4]. До 1965 р

призупиняється підготовка художників-монументалістів, переривається процес інноваційних художньо-педагогічних пошуків 1920–1930-х рр. Згадаємо, що в ці роки в УАМ викладали кращі митці свого часу. Вони активно шукали нові форми відтворення дійсності, шляхи розвитку українського мистецтва, впроваджуючи свої відкриття у методи навчання, фахову підготовку майбутніх художників.

За свідченням сучасників, отримавши західноєвропейську освіту, М. Бойчук повернувся в Україну з палким бажанням розвинути художньо-фахову освіту для українських художників, яка на той час перебувала в занепаді, й активно долучився до створення УАМ, плекаючи надію відродження нового монументального мистецтва [5, с. 26]. Він започаткував новий напрям у мистецтві, монументальний за характером мистецького мислення, що отримав назву неовізантизм, в якому органічно поєднав візантійський стиль, давньоруський фресковий живопис, український іконопис XVI–XVII ст., мистецтво італійського Проторенесансу та народний примітив. [6, с. 31]. Можемо позначити притаманні майстрові образні й стилістичні рішення творів: узагальнення і символізм; надзвичайна виразність художніх засобів; слідування християнській та народній традиціям, що надавали його образам духовного змісту. Аналізуючи творчий метод викладання рисунка, живопису, композиції в майстерні Бойчука, слід виділити основні принципи навчання: 1) колективний метод роботи; 2) зарисовка-аналіз; 3) вивчення народного мистецтва; 4) індивідуальна практика; 5) знання техніки та технології матеріалів. Увесь свій досвід і творчий потенціал живописець і педагог намагався вкласти в творчу практику своїх учнів у створеній ним з перших днів існування УАМ майстерні монументального живопису. «Він вчив нас ..., вчитися все життя, тим самим заперечував переконання багатьох, що вивчившись потрібні п'ять років і отримавши в цьому свідоцтво – диплом, ти вже майстер, творець, викінчений художник» [3, с. 26].

У 1920 р. на викладацькій роботі з'явився художник-монументаліст Л. Крамаренко. Талановитий живописець і рисувальник, він тяжів до декоративного мистецтва й цілком логічно очолив майстерню декоративно-монументального мистецтва [7].

Розроблена ним програма навчання передусім була спрямована на здобуття навичок декоративного стінопису. Разом з тим студенти, після знайомства з основами композиції в рисунку, починали вчити колорит і композиційні колірні побудови, виконували завдання на декоративній сюжетній основі і писали з натури академічні постановки, ґрунтовно знайомились з художніми техніками, технологіями живописних матеріалів, на практиці знайомились з проблемою синтезу архітектури і живопису.

Відпрацьовувались формально-колористичні вправи, завдяки яким розвивалось розуміння ритму в лініях і фарбах, так необхідне студентам для грамотної побудови монументально-декоративної композиції – пріоритетної в цій майстерні, – для виконання самостійної дипломної роботи. В майстерні працювали не тільки над створенням станкової картини на полотні олійними фарбами, а й клейовими фарбами розписували стіни, вправляючись тим самим в монументальних формах, в яких Крамаренко, як і Бойчук, відчував потреби доби і бачив майбутнє мистецтва.

1922 року Л. Крамаренко запросив у якості професора щойно створеної майстерні монументального мистецтва мозаїки Інституту пластичних мистецтв (тоді), художника-мазаїчиста А. Тарана, з яким разом навчався в Петербурзькій Академії мистецтв у Д. Кардовського. Від свого вчителя обидва митці засвоїли основи реалістичної майстерності та розуміння важливості композиційного мислення. Крім того, до академії він прийшов, маючи досвід керування Художньо-промисловими майстернями у Пскові, досконало володіючи технікою класичної мозаїки, яку вивчив в Італії та в Академії декоративного малярства в Парижі [7].

Діяльність майстерні досі залишається найменш дослідженою. Засвоївши досвід минулого, вивчаючи методики роботи візантійських майстрів, способи декорування київських пам'яток монументального мистецтва, професор бачив одним із завдань своєї майстерні відбудову зруйнованих за час громадянської війни «найвидатніших архітектурних будівель» і прикрашання їх творами монументального мистецтва,

Він був впевнений в тому, що не потрібно розділяти процес створення мозаїки на творчий і виконавчий труд: від задуму, ескізів, виконання картонів до прямого набору на стіну – все мав виконувати один майстер, або авторський колектив. Діяльність майстерні досі залишається найменш дослідженою.

1927 року до викладацького складу монументалістів долучився випускник М. Бойчука М. Рокицький, що належав до тих учнів, що «гостро відчували відставання форми від змісту», прагнув «показувати нове, динамічне життя радянських людей» і якнайкраще прагнув досягнути і донести до своїх вихованців закони монументального мистецтва, його співзвучність з архітектурою [2, с. 303]. В методиці викладання молодий педагог спирався на техніку і технологію виконання монументальних творів, на свій власний досвід художника-монументаліста і на власні уподобання у виборі тем і завдань. Навчання складалось з теоретичної та практичної частин. Перша проходила в майстерні, інша – безпосередньо на об'єктах. Крім того, були спільні виїзди на етюди, походи до музеїв, бібліотек, обговорення творчих планів [2, с. 301].

Заняття з композиції було близьким до від рисовок М. Бойчука. Втім, методика викладання М. Рокицького була іншою. Репродукцію картини спочатку розбирали в теорії, викладач пояснював основи композиції, аналізував лінійну побудову твору власноруч і долучав студентів. Завершальним кроком було колірне вирішення композиції [2, с. 288]. Таким чином, М. Рокицький переосмислив педагогічну систему вчителя, який

вимагав самостійного аналізу твору, а обговорення ставало підсумком виконання завдання, і таким чином створив власну методику викладання.

Заняття з рисунка також мали свою специфіку: натуральний розмір, лінійність, пророблялася форма, а потім злегка тушувалася, інколи застосовувалася сангіна. Рисунок також ставав основою майбутнього живописного твору [2, с. 289]. Ретельно пророблений, він потім переносився на картон або полотно, після чого виконували підмальовок.

Відомо, що отримані в майстерні знання студенти закріплювали на практиці, виконуючи колективні панно-плакати разом з професором, який очолював створену в Академії першу бригаду відділу монументальної пропаганди. М. Рокицький досить тонко відчував проблеми і завдання, що були на часі і намагався вирішити їх, акцентуючи увагу на індустріальній темі, яку вважав пріоритетною.

Висновки. Таким чином, з початку 1920-х і до кінця 1930-х років УАМ на певний час стала провідним осередком розвитку монументального мистецтва. В Академії одразу чотири художники-монументалісти здійснювали фахове навчання в майстернях відділення монументального мистецтва, мали свої методики викладання, віддавали перевагу певним матеріалам, обирали послідовність творчих завдань, створювали власну педагогічну систему. Завдання з живопису, рисунка, композиції поєднувались з заняттями з теорії кольору, вивченням техніки і технології матеріалів, теорія чергувалась з практикою. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на поглиблене вивчення методики викладання фахових дисциплін в майстерні монументального живопису в сучасних умовах.

Література:

1. Криволапов М. Михайло Бойчук та його школа у художній критиці 1920-х років (до 85-річчя УАМ) /М. Криволапов //Мистецтвознавство України: Зб. наук. праць. – Київ, 2003. – Вип. 3. – С. 13 – 24

2. Овчинніков В. Бойчукіст Микола Рокицький: до 100-річчя від дня народження / Овчинніков В. // Українська академія мистецтва: дослід. та наук.-метод. пр. – Київ, 2001. – Вип. 8. – С. 300 – 307
3. Павленко О. Професор М. Л. Бойчук и «Бойчукізм». Записки о мастерской монументальной живописи Киевской украинской академии художеств, руководимой проф. Бойчуком / О. Павленко // Образотворче мистецтво. – 2009. – №24. – С. 24 – 29
4. Паньок Т. В. Художня реформа 1934 року (історико-педагогічний аспект) / Т. Паньок // Педагогіка і психологія: зб. наук. пр. – Харків, 2015. – Вип. 49. – С. 309 – 315
5. Сліпко-Москальців К. М. Бойчук / Сліпко-Москальців К. – Харків, 1930 –38 с.
6. Кравченко Я. Школа Михайла Бойчука: тридцять сім імен / Я. Кравченко. – Київ, 2010. – 390 с.
7. Українська академія мистецтва: професори НАОМА (1917 – 2012). – Київ, 2012. – 272 с.

References:

1. Kryvolapov M. Mykhailo Boichuk ta yoho shkola u khudozhnii krytytsi 1920-kh rokiv (do 85-richchia UAM) /M. Kryvolapov //Mystetstvoznavstvo Ukrainy: Zb. nauk. prats. – Kyiv, 2003. – Vyp. 3. – S. 13 – 24
2. Ovchynnikov V. Boichukist Mykola Rokyttskyi: do 100-richchia vid dnia narodzhennia / Ovchynnikov V. // Ukrainska akademiia mystetstva: doslid. ta nauk.-metod. pr. – Kyiv, 2001. – Vyp. 8. – S. 300 – 307
3. Pavlenko O. Professor M. L. Boychuk i «Boychukizm». Zapiski o masterskoy monumentalnoy zhivopisi Kievskoy ukrainskoy akademii khudozhestv, rukovodimoy prof. Boychukom / O. Pavlenko // Obrazotvorche mistetstvo. – 2009. – №24. – S. 24 – 29
4. Panok T. V. Khudozhnia reforma 1934 roku (istoryko-pedahohichni aspekt) / T.Panok // Pedahohika i psykhohohiia: zb. nauk. pr. – Kharkiv, 2015. – Vyp. 49. – S. 309 – 315

5. *Slipko-Moskaltsev K. M. Boichuk / Slipko-Moskaltsev K. – Kharkiv, 1930. – 38 s.*
6. *Kravchenko Ya. Shkola Mykhaila Boichuka: trydtsiat sim imen / Ya. Kravchenko. – Kyiv, 2010. – 390 s.*
7. *Ukrainska akademiia mystetstva: profesory NAOMA (1917 – 2012). – Kyiv, 2012. – 272 s.*